

CASELE TRADIȚIONALE DIN ȚARA MOȘILOR. FUNȚIILE ȘI IMPACTUL LOR ASUPRA TURISMULUI

*Prof.ADELA PLEȘA, Școala Gimnazială Bistra
Prof.SIMONA BONCUTIU, Școala Gimnazială Cîmpeni*

ABSTRACT: *Traditional houses in Țara Moșilor and their impact on tourism. Populating upper basin Arieșului had an individual character and not community, current households taking born of seasonal houses. The starting point in building the houses is the archaic forme of houses built on distant to the village, in mountain, inhabited only during the cold period.*

Keywords: *traditional, modern, tourism, houses*

Așezarea geografică și originea numelui de “Țara Moșilor”

“Țara Moșilor” este situată în partea de nord-vest a României, un teritoriu etno-geografic ce face parte integrantă din Munții Apuseni ,spațiu geografic suprapus părții de nord-vest a județului Alba. În delimitarea teritoriului peste care această “țară” se suprapune, se iau în considerare mai multe criterii: istoric, etnografic și geografic.

Din punct de vedere geografic, Țara Moșilor cade aproximativ în mijlocul Munților Apuseni, mai precis în bazinul superior al Arieșului, cuprins între orasul Cîmpeni și comuna Arieșeni, incluzând comunele: Sohodol, Vidra, Vadu Moșilor, Albac, Poiana Vadului, Avram Iancu, Horea, Scarisoara, Garda de Sus și Arieșeni.

Limitele geografice ale Țării Moșilor sunt (fig.1):

- limitele nordică, vestică și sud-vestică coincid cu limitele județului;
- limita sud-estică este dată de comuna Sohodol și Roșia Montana;
- limita estică o reprezintă orașul Cîmpeni, ”capitală” a acestei regiuni etno-geografice.

Vasile Netea (1977) considera că întregul perimetru al Munților Apuseni poartă această denumire de Țara Moșilor.

Munții Apuseni cuprind, din punct de vedere administrativ peste 300 de sate, având

fiecare evidente particularități începând de la indeletniciri și port și terminnd cu locuințele specifice de la regiune la regiune.

Diferențierile se observă în insusi numele generic al populație care locuiesc în această regiune. Astfel, locuitorii din jurul Zlatnei se numesc mocani, cei de pe cursul superior al Arieșului - moși iar cei de pe vaile Crisului Alb și Crisului Negru - moși criseni. Asadar sunt incluse, după opinia lui Vasile Netea, în teritoriul moțesc și o parte din locuitori de pe Valea Crișului Alb, respectiv cei din Țara Zarandului. Deci adevarații moși sunt cei situați în cursul superior al Arieșului între Cîmpeni și Arieșeni (fig. 2).

Denumirea de “Țara Moșilor” provine de la numele locuitorilor săi - moșii sau țopii - care sunt de fapt urmașii direcți ai dacilor și ai coloniștilor romani aduși în timpul stăpânirii romane în Dacia.

Numele de “moș” derivă de la modul cum își purtau bărbații părul legat în moș (chică) în partea dreaptă a cefei, acest obicei fiind păstrat în Țara Moșilor până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Denumirea de “țop” derivă din cuvântul german “zopf” = chică, acest termen găsindu-se consemnat încă din secolul al X-lea.

În perioada stăpânirii habsburgice locuitorii acestui ținut erau numiți de către funcționarii imperiali “zophinger walach” (= valah cu chica) [Ioan Rusu Abrudeanu în lucrarea MOȘII - 1928].

Fig. 1. Țara Motilor

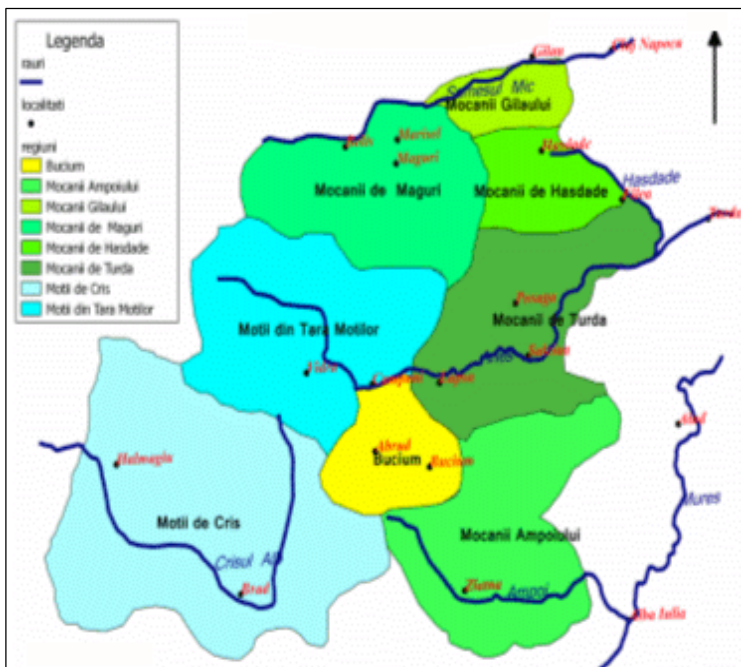

Fig. 2. Motii și mocanii

Caracterizarea fizico-geografică a Țării Moșilor și ocupațiile specifice moțești

Țara Moșilor prezintă un relief montan cu altitudini medii (altit. max. 1849 Vârful Curcubăta în M. Bihor) care include masivele: Bihor, Gaina, Muntele Mare, Metaliferii și M. Trascău și depresiunile intramontane: Ariesseni, Gârda, Albac, Avram Iancu, Vidra, Cîmpeni. În aceste depresiuni s-au extins și dezvoltat locuințe și așezări specifice moțești.

Din punct de vedere climatic, Țara Moșilor se suprapune peste un climat specific Munților Apuseni, cu temperaturi medii anuale ce descresc de la 6 grade în depresiuni la 4 grade la 1600-1800m. În depresiuni sunt prezente inversiunile de temperatură care fac ca procesul de încălzire să fie înăzriat primavara.

Din cele amintite anterior se observă că este o zonă montană relativ joasă, rece, neprielnică agriculturii, nu tocmai ideala pentru creșterea animalelor, fără pasuni alpine naturale. Regiunea aceasta nu este favorabilă așezărilor mari și compacte deoarece zona de luncă este îngustă iar platourile sunt greu accesibile.

În ceea ce privește așezările întemeiate de-a lungul timpului, predomină satele mici de tip risipit, cu gospodăriile aflate la distanțe mari una de cealaltă, ce poartă denumirea de crânguri sau cătune, denumiri specifice doar satelor din zona Munților Apuseni.

Popularea bazinului superior al Arieșului a avut un caracter individual și nu comunitar, gospodăriile actuale luând naștere din adăposturile sezoniere (mutături), create în urma defrișărilor individuale în scopul obținerii pășunilor pentru animale. Satele-crânguri aparute ulterior erau lipsite inițial de ulițe și erau legate de localitățile mai mari din vale prin drumuri de car, iar transportul mărfurilor se făcea exclusiv cu tracțiune animală.

Ocupațiile de bază ale moșilor reflectă

tipul de resurse naturale existente în această zonă etnografică. Se remarcă prelucrarea lemnului (vășărit, dulgherie) și valorificarea lui prin tehnici tradiționale.

Locuința tradițională moțească și evoluția ei

Locuințele moțești reflectă existența lemnului pe suprafețe extinse, marea majoritate a locuințelor fiind edificate din acest material. De-a lungul timpului locuințele moțești și-au schimbat aspectul, pornind de la locuința simplă cu o încăpere și ajungând, în zilele noastre, la adevărate "palate", unele dintre ele având și funcții de pensiuni turistice.

Punctul de pornire în construirea locuinței moșului l-au constituit casele arhaice construite pe fânețele depărtate de sat, în munte, locuite doar pe perioada cósitului și al iernării animalelor. Erau locuințe de dimensiuni mici, cu o singură încăpere, construite din bârne, cu o singură fereastră foarte mică. Acoperișul din lemn era foarte abrupt pentru a nu permite acumularea zăpezii din perioada rece. Aceste case locuite sezonier la început, se numeau case de mutătură

Din aceste locuințe de mutătură s-a dezvoltat o variantă a locuinței permanente, prin alipirea la acest tip a unei tinde (târnaț), construcție descoperită în comuna Gârda de Sus, casa transformată în locuință permanentă în 1779, după o inscripție găsită pe una dintre grinzi. Această construcție pare să fie una dintre cele mai vechi locuințe din Țara Moșilor păstrându-se azi în Muzeul Etnografic al Transilvaniei.

Tot din casa de mutătură a evoluat casa cu camară prin închiderea jumătății din spate a târnațului (tindei) și transformarea acesteia într-o încăpere cu rol de depozitare a alimentelor. Din această îmbinare rezultă ulterior o locuință specific moțească, respectiv casa cu camară și târnaț pe colț, locuința ce poate fi identificată în comuna Avram Iancu prin casa marelui erou și moș

Avram Iancu (fig. 3).

Se sesizează o diferență între sătenii mai înstăriți care au mai adăugat o încăpere, așa cum este și casa marelui erou transformată ulterior în muzeu.

Acoperișul casei eroului-locuință ce datează de pe la 1800, și-a păstrat elementele casei de mutătură, în ceea ce privește panta care este foarte abruptă, tocmai pentru a

preveni depunerea stratului gros de zăpadă din timpul iernii.

Elementul de noutate la acest tip de locuință îl constituie apariția scărilor de lemn protejate cu un acoperiș din șindrilă, care va deveni un alt element specific locuinței moțului. Materialul folosit atât la construirea locuinței cât și la acoperis este lemnul.

Fig. 3. Case moțești

1-locuința de mutătură, 2-casa cu cămară, 3-casa cu cămară și târnaț (casa lui Avram Iancu)

Din casa cu cămară și târnaț apare apoi casa cu târnaț la fațadă prin extinderea târnațului cu stâlpi de-a lungul întregii fațade, model ce datează din mijlocul secolului al XIX-lea pe cursul Arieșului superior, în comuna Arieșeni. Acest tip de locuință își schimbă aspectul în perioada interbelică, atunci când târnațul este închis cu geamuri. Această modificare schimbă denumirea de târnaț în verandă.

Primele case cu două niveluri apar la sătenii înstăriți în prima parte a secolului al XIX-lea, în satele de vale, săteni implicați în comerțul cu cherestea și vase de lemn. La aceste locuințe locul cămării este la parter la care se adaugă, în unele cazuri, atelierul de văsărit, iar la etaj sunt doar încăperi de locuit mari cu intrări separate.

În ceea ce privește temelia (fundația) locuinței tradiționale, aceasta era din piatră legată cu pământ și bărne obținute fie din jumătați de trunchiuri fie din trunchiuri de copaci mai subțiri, ciopliți în patru fețe.

Târnațul (prisa) casei avea atât funcții practice (dormit, depozitat) dar și sociale și estetice, gradul de ornamentare a acestuia arătând poziția socială și economică a

proprietarului. Împrejmuirea locuințelor tradiționale moțești se făcea în trecut cu prăjini rotunde prinse între pari verticali. Locul prăjinilor este luat ulterior de către capetele de lemn rămase după obținerea scândurii, iar în satele de vale lemnul este prelucrat foarte mult iar împrejmuirile împrumută elemente de la împrejmuirile caselor de la oraș.

Funcțiile casei tradiționale din Țara Moților

Casele tradiționale moțești pot îndeplini mai multe funcții.

a) Funcția de integrare a locuințelor moțești bine conservate în circuitul turistic. După schimbările din 1989, mulți localnici au demolat casele tradiționale, fără să conștientizeze valoarea acestora pentru viitor, valoare reprezentată de arhitectura veche a locuinței care atestă identitatea cultural-edilitară moțească. Locuințele tradiționale constituie în acest sens, valori prețioase în dezvoltarea turismului agro-montan și a turismului cultural. Imaginea localnicilor, în ceea ce privește

aspectul locuinței, este bulversată și modificată de aspectul locuințelor de la oraș, elemente ce sunt de altfel împrumutate de către moți, locul casei tradiționale construită din lemn fiind luat de cele construite din BCA și caramidă. Este, de fapt, o percepție înțeleasă greșit de către moți de a împrumuta elemente de la casele de la oraș, deoarece turiștii sunt atrași și hrăniți spiritual de diferența culturală, tradițiile și construcțiile specifice prin care s-au remarcat moții.

În consecință, casele vechi, din lemn, bine conservate și cu interioare tradiționale, trebuie păstrate neschimbate în Țara Moșilor, atât pentru că întrețin culoarea și atmosfera tradițională la nivelul zonei, cât și pentru spațiul ce reprezintă un potențial de cazare ce ar putea oferi turiștilor o experiență inedită și o atmosferă mai caldă și mai primitoare decât la pensiuni.

Valoare edilitara majoră pot să aibă acele construcții tradiționale izolate, situate pe platouri care, în majoritatea cazurilor, sunt părăsite, locuitorii stramutându-se la șosea. Aceste case prezintă avantajul că sunt încadrate într-un peisaj ce și-a păstrat în mare măsură trăsăturile tradiționale (rarefierea nucleelor de locuire - relație intimă cu cadrul natural).

BIBLIOGRAFIE

1. Abrudeanu, Rus Ioan, - *Moții - Calvarul unui popor eroic neîndreptățit*, Editura Cartea Românească, București, 1928.
2. Bud, Vasile - *Câmpeni (1366-2011), studiu monografic*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2011.
3. Cocean, P. - *Geografia Turismului Romanesc*, Editura Focul Viu, Cluj Napoca, 1997.
4. Cioica, Sabin - *Turism cultural în Țara Moșilor*, Editura Bălgrad, Alba Iulia, 2002.
5. Mocan, Mirela - *Țara Moșilor - Elemente de monografie*, Editura Vertical, 2012.
6. Netea, Vasile - *Munții Apuseni - muzeu istoric și panteon poporului român*, Editura Sport-Turism, București, 1977.
7. Petrea, Rodica - *Turismul rural în Munții Apuseni*, Editura Universității Oradea, 2004.
8. Petrea, Rodica, Petrea, D. - *Turism rural*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2000.
9. Ordinul arhitecților din România, Filiala Alba - *Arhitectura locală, conștientizare și valoare*
10. *Mică enciclopedie de etnografie și folclor - Țara Moșilor - România*, Editura Altip, Alba-Iulia

b) Funcția de reprezentare culturală prin reconditionarea caselor tradiționale deteriorate, păstrând elementele de arhitectură tradițională.

Elementele de arhitectură locală sunt cele care sporesc zestrea culturală a locuințelor moșești și din a caselor vechi, din lemn, aflate într-o avansată stare de deteriorare.

Impactul locuințelor moștești asupra turiștilor

În ceea ce privește impactul locuințelor moștești asupra turiștilor ce sunt interesați de Țara Moșilor, se poate spune că este unul destul mare. Turiștii care vizitează această regiune sunt plăcut impresionați atât de aspectul natural cât și de cel antropocentric al zonei. Ei caută acele locuințe specifice moșului de odinioară, cu târnațul deschis asemănător balconului de la casele orășenești, dar de unde natura poate fi privită fără obstacole, cu pereții din lemn, fără fațade în mii de culori pe care le au la oraș. Sunt foarte încântați de altfel de revederea animalelor de la curtea moșilor, pentru marea majoritate fiind o amintire vie a curții bunicilor.